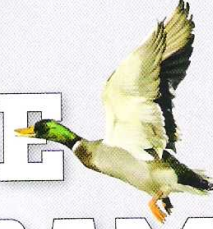

Kuramlar evrim geçirir. Peki ilerler mi?

Bir örnek:

RONALD COASE VE COASE KURAMI

Altuğ Yalçıntaş

Ders kitaplarına yerleşmiş kuramlar, bugüne dek değişmeden gelmiş olabilir mi? Düşünce tarihçilerinin soruya cevabı net: Hayır, her zaman değil. Kuramlar da aynen doğadaki birçok tür gibi evrimleşir. Arka arkaya birkaç nesil sonra kuramlar, değişen “düşünce iklimi”, yani çevresel koşullarla, ata kuramdan farklı bir içeriğe sahip olabilir. Evrim kuramı bize tarihin sürekli olarak ilerleyen ya da gititkçe mükemmele yaklaşan patikalardan oluşmadığını söylüyor. Kuramlar da evrim süreçlerinden geçer, değişir.

Penguenler kanatları olmasına rağmen uçamaz ama aynı kanatlarla suda hızlı, kıvrak manevralar yaparlar. Ördeğin ayakları perdelidir, rahat yürüyemez fakat bu sayede yüzer. Panda en çok sevdiği yiyecek bambuyu yemek için kabuklarını soyarak zorunda, ama bu işi yapmak için gereken başparmaktan yoksun. O da farklılaşmış bilek kemiklerini “altıncı parmak” olarak kullanır, bambu kabuklarını öyle soyar.

Penguenin, ördeğin ve pandanın bu uzuvlara sahip olmalarının nedeni, vücutlarının zaman içinde mükemmele yaklaşması değil, içinde buldukları evrim süreçlerinin birikimli olması ve türlerin sahip olduğu bazı küçük avantajların zamanla onları diğer türlerden

ayırarak büyük özellikler haline gelmesidir.

Kuramlar da benzer süreçlerden geçiyorsa, yeni kuramlar dünyayı anlamamıza yarayan bilgi stoğumuzda büyük bir artışa yol açmıyor, hatta azalmaya neden oluyorsa bunun anlamı ne?

Firmalar neden var?

Çoğu kimseye göre Adam Smith’in *Ulusların Zenginliği* (1776) kitabından sonra iktisat bilimlerine en önemli katkıyı yapan Ronald Coase’un 1937 ve 1960’ta yayımladığı iki makalede işlediği, işlem maliyeti kavramı, günümüzün iktisat ve hukuk bilgisi adına büyük bir keşif. Bu iki makale iktisat bilimlerinde en çok atıf alan yayınlardan. Yazılarında basit

istatistiksel veriler dışında hiçbir matematiksel ifadeye yer vermeyen Coase-iktisatçılar için alışık olunmayan bir durum- doktora tamamlamadan yayımladığı “The Nature of the Firm” (1937) adlı makalede “Firmalar neden var?” diye soruyor.

Coase’a göre ekonomilerde firmaların varlık sebebi, piyasa işlemlerinin bir maliyete yol açması, bu maliyetin firma dışındaki çözümlerle, örneğin piyasanın “görünmeyen eli” ya da fiyatlar yoluyla ortadan kaldırılmasının mümkün olmaması. İşlem maliyetleri, piyasada bilgi eksikliği ya da sözleşmelerin tüm belirsizlikleri içerecek derinlikte olmaması gibi sebeplerle ortaya

ÇOK YAŞA COASE

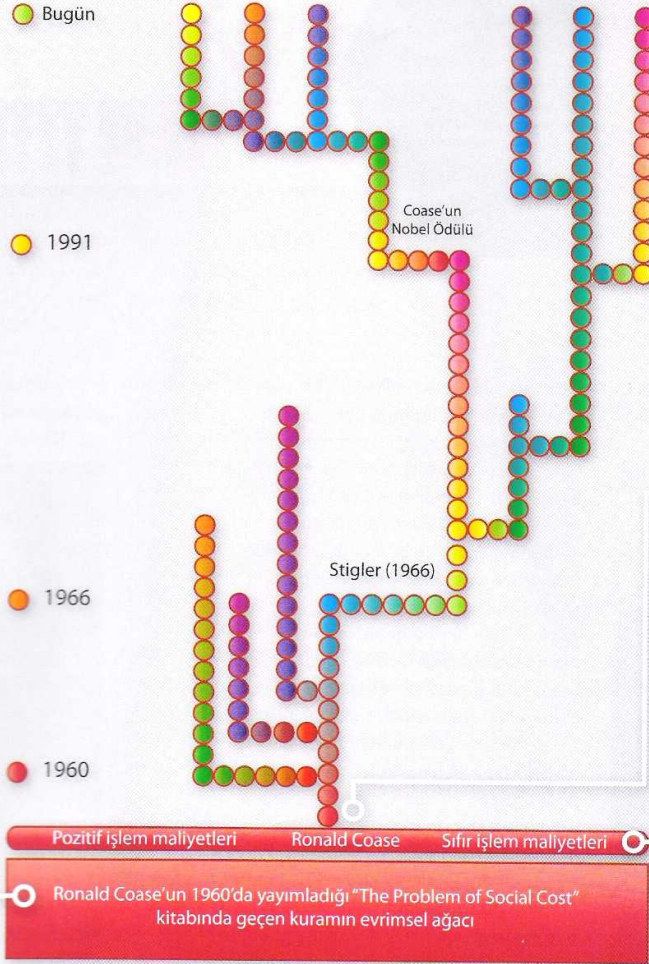

29 Aralık 2010'da Ronald Coase 100. yaşını kutlayacak. Coase, işlem maliyetleri ve mülkiyet haklarının ekonominin kurumsal yapısı ve işleyişindeki önemi konusundaki keşif ve açıklamaları nedeniyle 1991'de Nobel Ödülü almıştı. Bu ödülün sahibi en yaşlı iktisatçı unvanına sahip Coase, doktorasını 1951'de Londra Üniversitesi'nden aldıktan sonra ABD'ye yerleşti. Buffalo, Virginia ve Chicago üniversitelerinde çalıştı. Uzun süre alanın en prestijli dergisi *Journal of Law and Economics*'in editörlüğünü yaptı. Coase'un ismi, muhafazakâr neo-liberal ideolojinin tutkuyla benimsediği Chicago İktisat Okulu'nun Milton Friedman ve George Stigler gibi üyeleriyle birlikte anılır.

İŞLEM MALİYETİ NE DEMEK?

Piyasada gerçekleşen her işlemin bir maliyeti var. Döviz alıp satarken döviz bürosuna, ev kiralarından veya satın alırken emlakçıya ödediğiniz farktan tutun da en ucuz sebze ve meyvenin hangi semt pazarında satıldığını ya da paranızı hangi fona yatırmamız gerektiğini öğrenmeye dek piyasa aktörlerinin yaptığı her işlemin bir karşılığı var.

Fakat yerleşik iktisat kuramı işlem maliyetlerini gözardı eder ve iktisadi dünyayı bu şekilde modeller. İşlem maliyetini fizikteki "sürtünme"ye benzetebiliriz. Basit fizik problemleri modellenirken sürtünmenin sıfır olduğu varsayılır ama gerçek hayatta, hemen her yerde sürtünme vardır. İktisatçılar da işlem maliyetlerini sıfır kabul eder, ancak piyasalar için işlem maliyetleri göz ardı edilemez. Piyasa işlemleri hiçbir zaman sürtünmesiz bir evrende gerçekleşmez. İktisadi ilişkilerde hep kayıp vardır.

COASE KURAMI NEDİR?

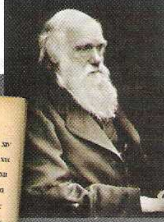
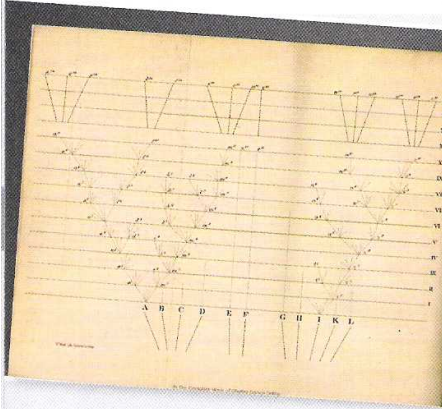
Coase kuramı, piyasa ekonomisinin işlem maliyetlerinin olmadığı koşullarda ne tür çözümler üreteceğiyle ilgileniyor. Şehir merkezine gökdelen inşa etmek istediğinizi düşünelim. Bu gökdelen epey yükselecek, etrafındaki diğer binaların aldığı güneş ışığını kesecek ve komşular bu durumdan şikâyetçi olacak.

Coase kuramı şunu öne sürüyor: Gökdelen inşaatının yapıldığı ekonomide işlem maliyetleri sıfır olursa, gökdelenin inşasından zarar gören komşular gökdelen sahibiyile

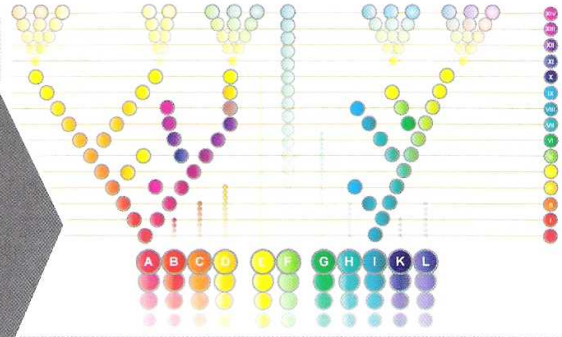
anlaşma yapar ve ortaya çıkan zarar taraflar arasında eşit olarak karşılanır. Örneğin, gökdelen sahibi çevre binalarda yaşayanlara ödeme yapar. Ancak gerçek hayatta işlem maliyetleri pozitif olduğundan, zarar taraflar arasında eşit olarak paylaşılmaz. Gökdelen çirkin bir yapı olarak yükselmeye devam eder, diğerleri zarara katlanır.

Bugün büyük kent merkezlerinin çoğunun çirkin yapılarla dolu olmasının bir sebebi de işlem maliyetlerinin yüksek olması, dolayısıyla

kent için en uygun/estetik çözümün piyasa tarafından yaratılamaması. Üç büyük şehrin en büyük meydanlarına bir bakmak, bu tür yapıları görmeye yeter. Devlet bu alanlara müdahale etmeyince (ya da müdahaleyi tercih etmeyince) ve hukuki yapı en verimli şekilde işlemeyince piyasaların dayattığı "ikinci en iyi" çözümler haksız kazanç sahiplerinin yanına kâr kalıyor. Keşke dünya Coase kuramının dediği gibi, işlem maliyetlerinin olmadığı bir yer olsaydı.

Charles Darwin'in 1859'da yayımladığı "Türlerin Kökeni" kitabında yer alan tek grafik. Hemen yanında NTVBLM versiyonu.

Çizimler: Benbey

çıkarak, en aza indirilebilir ancak ortadan kaldırılamaz. "The Problem of Social Cost" (1960) makalesinde de hemen hemen aynı bakış açısıyla hareket eden Coase işlem maliyetlerinin pozitif olmasının yarattığı verimsizliği azaltmanın en iyi yolunun hukuk sisteminin işler

kılınması olduğunu belirtiyor. Firmalar ve hukuk kurallarının oluşturduğu kurumlar, işlem maliyetlerinin pozitif olduğu bir ekonomik dünyada, bu maliyetleri en aza indirmeye yarıyor.

Herhangi bir iktisat ya da hukuk sözlüğünü açtığımızda, Coase'un işlem maliyetleri yaklaşımı üzerine yapılan ya da Coase kuramını yöntem olarak kullanan herhangi bir makaleyi okuduğumuzda büyük ihtimalle, Coase kuramının işlem maliyetlerinin olmadığı koşullara işaret ettiğini görürsünüz. Coase kuramı konusunda en çok atıf alan 40 makale için yaptığım bir taramada, yüzde 75'inin Coase kuramını işlem maliyetlerinin olmadığı koşullar olarak algıladığı sonucuna ulaştım. Bilmediğim kadarıyla bu konuda yapılan iki ampirik çalışma daha var ve çıkan sonuç yaklaşık aynı: Her dört iktisatçıdan üçü Coase kuramını Coase'un ortaya koyduğundan farklı şekilde biliyor.

Küçük dokunuşlar büyük farklar

Peki, bu dönüşüm nasıl oldu? Daha da önemlisi, bu dönüşümün önemi nerede?

Nobel Ödüllü diğer bir iktisatçı George Stigler, *The Theory of Price* kitabının 1966'da yayımlanan üçüncü baskısında Coase'un işlem maliyetleri yaklaşımına küçük bir yorum getiriyor. Stigler'e göre Coase aslında şunu söylemiş: "İşlem maliyetleri göz ardı edilemeyecek kadar yüksekken piyasalar den-

geye gelemiyor ve devlet müdahalesi gerekiyorsa, işlem maliyetleri göz ardı edilebilecek kadar düşükken piyasalar dengeye gelebiliyor ve devlet müdahalesine gerek yok demektir." Başka bir ifadeyle, A koşullarında B sonuçlarına ulaşıyorsak, A'nın tersi koşullarda B'nin tersi sonuçlara ulaşırız. Stigler'in yorumlaması size mantıklı gelebilir. Ancak önermeyi tekrar okuduğumuzda aslında, Stigler'in iktisat tarihinde bir yanlışın yerleşmesine neden olduğunu görüyoruz.

Dikkat edin: "A koşullarında B sonuçlarına ulaşırız" önermesinin tersi "A'nın tersi koşullarda B'nin tersi sonuçlara ulaşırız" değil "A'nın tersi koşullarda B sonuçlarına ulaşamayabiliriz ya da ulaşmayız" olmalı. Stigler, Coase'un işlem maliyetleri yaklaşımını sadece yorumlamamış, küçük ve gizli bir politik müdahaleyle manipüle de etmiş. Stigler sayesinde Coase kuramı sahibinden koparılmış ve Chicago İktisat Okulu'nun temel önermeleriyle uyumlu hale getirilmiştir.

Okuyucuya tuhaf gelebilir, ancak birçok düşünce tarihçisine göre Coase kuramının gerçek sahibi Ronald Coase değil, George Stigler'dir, hatta kuram Stigler'in adıyla anılmaktadır. Gerçekten "Coase Kuramı" ismini Ronald Coase değil George Stigler koymuştur ve bu kuram Coase'un 1937 ya da 1960 makalesinden sonra değil Stigler'in *The Theory of Price* kitabından sonra ders ki-

ÖYLE DEMEDİM STIGLER

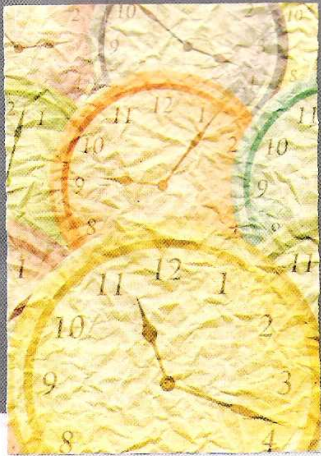
George Stigler

Coase gerçek dünyadaki piyasa ilişkilerinin bir işlem maliyetine sebep olduğunu, iktisadi modellerin bu maliyetleri göz ardı etmemesi gerektiğini öne sürüyordu. Ancak Coase kuramı bugün işlem maliyetlerinin olmadığı koşullar altında piyasa ilişkilerinin nasıl modelleneceği sorusuyla ilgileniyor. Birbirine ters olan bu durumlar, düşünce sahibinden bağımsız olarak nasıl evrimleşeceğini gösteriyor.

taplarına girmiştir. Atf endekslerine baktığımızda 1960'lar ve 1970'lerde Coase kuramı konusunda yayımlanan makaleler, Stigler'in *The Theory of Price* kitabına Coase'un 1960 tarihli makalesi kadar atf yapar. Hatta, bazı makaleler Coase kuramı üzerinedir ama içerde Coase'un hiçbir çalışmasının sözü geçmez. Bunlardan biri 2002'de Nobel Ödülü alan Daniel Kahneman ve

ZAMAN HER ŞEYE ÇARE DEĞİL

Biliminsanlarına ve düşünörlere yeterince zaman verdiğimizde bile, geçmişten devraldığımız problemlerin ortadan kalkmadığına tanık oluyoruz. Hatalar, yanlış yorumlamalar, politik müdahaleler, dik-katsizlikler, unutkanlıklar gibi etkenlerle düşönceler tarih boyunca çeşitleniyor. Doğada çeşitliliği artan türlerde mükemele doğru bir yönelim söz konusu değil; tipki bunun gibi, çeşitliliği sürekli olarak artan iktisadi kuramlar da mükemele gitmiyor. Entelektöel dünyadaki seçlim mekanizmaları, aynen yaşayan doğada olduğu gibi, en küçük hataların hızla yayılmasına ve yaygınlaşip standart hale gelmesine neden oluyor. Zaman çözüm getiriyor, daha çok çözümsüzlüğe sebep oluyor.

Amos Tversky'nin 1990'da yayımlanan çalışması.

İktisatçılara ve hukukçulara "Ronald Coase'un katkısı nedir?" diye sorduğunuzda çoğunun vereceği yanıt, "işlem maliyetlerinin çok düşük ya da sıfır olduğu koşullar altında..." diye başlar. Oysa Coase işlem maliyetlerinin her zaman pozitif olduğunu, iktisatçılarn özellikle bu koşullar altındaki piyasa ve üretim ilişkilerini ele alması gerektiğini söylemiştir. Coase, 1991'de yaptığı Nobel konuşmasında ve sonradan yazdığı birçok makalede iktisatçıların kendi katkısını yanlış anladığını altını çizerek belirtmiş, Coase dışında birçok iktisatçı da bu noktayı defalarca vurgulamış. Ancak, Coase kuramı üzerine kurulan modeller bugün hâlâ işlem maliyetlerinin çok düşük olduğu ya da hiç olmadığı koşullar varsayımı altında iktisadi ilişkilerin nasıl gerçekleştiğini açıklıyor.

Evrim mükemele gitmez

Coase'un orijinal düşöncesi yaklaşık üç çeyrek yüzyıl içinde büyük bir evrim geçirecek kendisinin tam tersi bir duruma işaret etmeye başladı. Buradaki durumu iyi tanımlamamız gerekiyor: Kuramlar evriliyor. Kuramlar zaman içinde ata kuramlarla karşılaştırıldığında farklı içeriklere sahip oluyor. Ancak farklı içeriklere sahip olmak, zorunlu olarak ilerlemenin ortaya çıkmasına neden olmuyor. Tam tersine, düşönce süreçleri birikimli olduğu için en küçük avantaj ya da dezavantaj, gerekli şartlar sağlandığında çok ciddi problemlere yol açıyor.

Bu örnek, iktisat tarihi içinde her zaman ilerleme olmadığını gösteriyor. Coase'un yaptığı katkı, Stigler'le dönüşöme uğramış, bu dönüşüm bir yorum-

Altuğ Yalçıntaş

1998'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümünü bitirdi, aynı fakülte'de araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Doktora derecesini Rotterdam Erasmus Üniversitesi'nden aldı. İngiltere ve Hollanda'daki akademik dergilerde evrimci ve kurumsalcı iktisat alanında makaleleri yayımlandı, bu alandaki konferanslara konuşmacı olarak katıldı. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki görevini sürdürüyor, İktisat ve maliye bölümlerine İktisadi Düşönce Tarihi dersleri veriyor.
altug.yalcintas@politics.ankara.edu.tr
<http://ayalcintas.blogspot.com/>

lama hatasından kaynaklanmış, hatanın giderilmesi gerektiği defalarca tekrar edilmiş, ancak buna rağmen sonuçları ortadan kaldırılamamıştır.

Elbette, tek örnekle kuramların evrimleştiğini fakat ilerlemediğini kanıtlamak mümkün değil. Ancak bir hipotez (varsayım) olarak kabul etmek bile bu argüman, düşönce tarihini başka bir gözle okumaya imkan veriyor.

Kaynaklar

- Coase, R., "The Nature of the Firm", *Economica*, 4 (16) 1937.
Coase, R., "The Problem of Social Cost", *Journal of Law and Economics*, 3, 1960.
Kahneman, Knetsch ve Tversky, "Experimental Tests of the Endowment Effect and the Coase Theorem", *Journal of Political Economy*, 98 (6), 1990.
Yalçıntaş, A., *Intellectual Paths and Pathologies: How Small Events Accidentally Grow Big*, Yayımlanmış doktora tezi: Erasmus Üniversitesi, 2009.
Yalçıntaş, A., "Coase Theorem Proper vs. the 'Coase Theorem': How an Error Emerged and Remained Uncorrected for So Long", *Social Science Research. Net work*, 2010.